

24 TUNDI
VANA-ROOMAS

24 TUNDI VANA-ROOMAS

ÜKS PÄEV ROOMLASTE ELUS

PHILIP
MATYSZAK

SISUKORD

SISSEJUHATUS 7

HORA NOCTIS VI (00.00-01.00)
VAHIMEES TEGELEB KAEBUSEGA 11

HORA NOCTIS VII (01.00-02.00)
PLINDRIS VANKRIJUHT 20

HORA NOCTIS VIII (02.00-03.00)
PAGAR ASUB TÖÖLE 29

HORA NOCTIS IX (03.00-04.00)
ORJATÜDRUK VALMISTAB HOMMIKUSÖÖKI 41

HORA NOCTIS X (04.00-05.00)
EMA HOOLITSEB HAIGE LAPSE EEST 50

HORA NOCTIS XI (05.00-06.00)
KEISERLIK KULLER ASUB TEELE BRITANNIASSE 59

HORA NOCTIS XII (06.00-07.00)
KOOLIPOISS ALUSTAB HOMMIKUST TUNDI 70

HORA I (07.00-08.00)
SENAATOR LÄHEB PATROONIGA KOHTUMA 80

HORA II (08.00-09.00)
VESTA NEITSI LÄHEB VEE JÄRELE 91

HORA III (09.00-10.00)
JURIST ANNAB NÕU KOHTUISTUNGIL 102

HORA IV (10.00-11.00)
TEISMELINE JÄTAB OMA POISI MAHA 113

HORA V (11.00-12.00)
KIVITAHUJA TÖÖTAB KEISERLIKUS HAUAS 122

Originaali tiitel:

Philip Matyszak
„24 Hours in Ancient Rome“
Michael O'Mara Books Ltd, 2017

Tekst © Philip Matyszak, 2017
Kujundus © Jade Wheaton, 2017

Tõlge eesti keelde © Martin Kirotar ja Tänapäev AS, 2018

Toimetanud Ele Jaagusoo
Küljendanud Siiri Timmerman

ISBN 978-9949-85-347-2

Trükitud OÜ Greif trükikojas

www.tnp.ee

<i>HORA VI</i> (12.00-13.00)	
VÕORASTEMAJAPIDAJA LÕUNATUNNIL	132
<i>HORA VII</i> (13.00-14.00)	
VEEKELLAMEISTER ALUSTAB PROJEKTI	142
<i>HORA VIII</i> (14.00-15.00)	
SAUNATÖÖTAJA KIRJUTAB KÜLASTAJAD SISSE	152
<i>HORA IX</i> (15.00-16.00)	
VÕORUSTAJA TEEB ÕHTUKS ETTEVALMISTUSI	162
<i>HORA X</i> (16.00-17.00)	
PESUNAINA ALUSTAB HILIST VAHETUST	172
<i>HORA XI</i> (17.00-18.00)	
KOKK SATUB PAANIKASSE	182
<i>HORA XII</i> (18.00-19.00)	
PREESTRINNA VALMISTUB OHVERDUSEKS	192
<i>HORA NOCTIS I</i> (19.00-20.00)	
VÜRTSIKAUPMEES LÄHEB ÕHTUST SÖÖMA	203
<i>HORA NOCTIS II</i> (20.00-21.00)	
PROSTITUUT LEIAB KLIENDI	213
<i>HORA NOCTIS III</i> (21.00-22.00)	
ASTROLOOG KOOSTAB HOROSKOOPID	224
<i>HORA NOCTIS IV</i> (22.00-23.00)	
GLADIAATOR UHKELDAB	235
<i>HORA NOCTIS V</i> (23.00-00.00)	
PARASIIT TULEB ÕHTUSÖÖGILT TAGASI	245
MÄRKUSED	254
PILDIMATERJAL	256
REGISTER	258
BIBLIOGRAAFIA	272

SISSEJUHATUS

On septembrikuu algus, *anno Domini* 137. Rooma impeerium on peaaegu oma võimu tipul. Keiserlikud kotkad on jõudnud Mesopotaamiasse ja Daakiasse (Mesopotaamiast tulid nad küll jälle tagasi). Rooma on võimas, kardetud ja lugupeetud Thamesist Tigriseni.

Enamik inimesi, keda me käesolevas raamatus kohtame, ei hooli sellest eriti. Nende jaoks ei tähenda elu impeeriumi hiilguse tähistamist, vaid üüri maksmist, tüütute sugulastega tegelemist ning töö ja kodu igapäevaseid väljakutseid. Rooma võib ju olla maailma kuulsusrikkaim linn, aga siinsed elanikud peavad ikkagi liikluses vaevlema, naabritega läbi saama ja turult soodsa hinnaga head toitu leidma.

Selles raamatus näeme üht päeva Hadrianuse Roomas läbi kahekümne nelja väga erineva linlase silmade. Päev algab öö kuueandal tunnil. Roomlased alustasid kahekümne nelja tunnist päeva keskööl, öötunde loeti aga alates eelmisest loojangust. See on vaid üks näide vanade roomlaste sootuks teistsugusest maailmapildist.

Tänapäeva lugeja jaoks elavad paljud raamatus kirjeldatud inimesed lühikest ja räpast elu ebaõiglasest ja äärmiselt ebavõrdses

ühiskonnas. Põletikud ja haigused külvavad surma kõikjal. Ter-
vishoid ja korrakaitse on algelised, enamik sotsiaalteenuseid
puuduvad sootuks. Aga Rooma elanikud näevad asja teisiti.
Nende jaoks on ebaõiglus ja haigused tavalised ohud: neid tuleb
taluda, nendega peab leppima. Vaatamata kõigile oma vigadele
ja ebamugavustele on Roomas parem elada kui peaaegu ükskõik
kus mujal. Roomal on samad puudused, mis kogu maailmal, aga
eelised on võrreldamatud.

Linna elanikud ei kuluta aega ringi uitamisele ning monu-
mentide ja suurte ühiskondlike hoonete imetlemisele. Nende
elud tahavad elamist – elud, millele me ühel suvepäeval üürike-
se pilgu heidame. Pange tähele: meid ei huvita niivõrd üksikute
linlaste elud kui see, mida need Rooma enda kohta ütlevad. Sest
kreeklased ja roomlased usuvad, et isegi ilma müüride, hoonete
ja tänavateta oleks linn ikkagi olemas.

Linn on eelkõige selle elanikud. Ehitised ja monumendid,
mida hilisemate aegade turistid imetlevad, on teisejärgulised ja
lähevad korda vaid füüsilise jäljena inimestest, kes need rajasid ja
nende vahel elasid. Seetõttu on meie raamatus vähe monumente.
Hooned, mida siin näeme, pole steriilsed varemed, vaid osa ela-
vast, mitmekihilisest ja keerukast keskkonnast.

Samamoodi pole need 24 meest ja naist, keda täna kohtame,
lihtsalt Rooma elanikud – nemad ja sajad nendesugused ongi
Rooma. Teose eesmärk ei ole taastada kahe tosina roomlase üht-
ainsamat päeva, vaid luua terviklik pilguheit kogu linnale.

Kuigi selle taaslavastuse tegelased on (enamjaolt) välja mõel-
dud, on nende elud tõelised. Tänapäeva ajaloolase vaatepunk-
tist pole antiikaja uurimisel kõige tähtsamad „suurmehed“, vaid

pigem sotsiaalne võrgustik. Arheoloogid, sotsioloogid, epigraa-
fikud ja paljud teised spetsialistid andsid meile üldpildi Va-
na-Rooma tavainimeste elust ja tööst. See raamat põhineb kõigil
neil allikatel ja lisaks kõige väärtuslikumal ressursil: siin päriselt
elanud inimeste anekdootidel, naljadel, kõnedel ja kirjavahetusel.

Klassitsismi uurijad panevad kindlasti tähele – rõõmustades,
et autoriõigused kaotasid kehtivused juba sajandite eest –, kuidas
teksti on põimitud kaasaegsete või peaaegu kaasaegsete roomlas-
te sõnu, õpetatud Pliniuse kirjadest bordelliseintelt leitud ropu
grafitini. Nii palju kui võimalik räägivad Rooma inimesed oma
elust ise. Raamat üritab kõneleda nende eest, kellel polnud ühis-
konnas häält. Põhitekstile on lisatud katkendeid originaalsetest
allikatest ja sageli on mitme inimese mälestused põimitud ühte
tundi ühe roomlase elus.

Need kakskümmend neli tundi on enam kui lihtsalt ajahetk.
Lõppude lõpuks on selles raamatus ainult üks peategelane –
Rooma linn ise. Pulbitsey, nilbe ja vaevu valitsusele alluv sipel-
gapesa. Linnal on palju puudusi, aga ometi vohab siin tohutu
energia ja optimism.

Inimesed on ettevõtlikud ja usuvad kindlalt, et ükskõik kui
hästi või halvasti asjad ka poleks, võib neid alati paremaks teha.
Rooma ori pürgib vabaduse poole, vaba kodanik ihkab jõukust ja
rikas kaupmees kõrgseltskonna heakskiitu. Kuigi roomlased kur-
davad tihti kibedalt oma saatuse üle, lepivad nad sellega harva.
Nad on dünaamilised, mitte masendunud. Nad on veendunud
oma ülimuslikkuses ja läbi imbunud usust, et nüüd, kus nad on
jõudnud maailma keskpunkti, tuleb seda ära kasutada ning en-
dale ja oma lastele parem elu kätte võidelda.

Iidne Rooma polnud kõigest kobar hooneid. See oli midagi enam kui väga erinevatest rahvastest ja inimestest koosnev kogukond.

Rooma oli ennekõike suhtumine.

III *HORA NOCTIS VI* III
(00.00–01.00)

VAHIMEES TEGELEB KAEBUSEGA

Tõsiasi, et Petronius Brevisel on laps – tütar –, annab tema korterelamus alust arvukateks siivututeks naljadeks.

Brevise naine töötab kalamüüjana Rooma Forum Piscariumis. Osa tema tööst on elus kalade transpordi korraldamine. Kalad tuuakse Rooma öösel vett täis tünnides, et kalad teel püügikohast linna roiskuma ei läheks. Tünnidest välja võetud kalad ujuvad päeva jooksul turu kivist lettidesse uuristatud madalates rennides. Nii saavad roomlased tõeliselt värsket kala. Pole sugugi ebatavaline, et kala serveeritakse vaid tund pärast tema maise elu lõppu kalamüüja letil.

Kalad tuleb tünnidest välja võtta ja letibasseinidesse lasta enne, kui esimesed ostjad koidu ajal foorumisse tulevad. See

tähendab, et Brevis naine lahkub kodust veel tund aega varem. Enne tööleminekut valmistab ta tavaliselt hommikusöögi ja jätab selle mehe tagasituleku ajaks köögilauale, kuigi kellaaega arvestades oleks see Brevis jaoks pigem õhtusöök.

Harilikult jõuab Brevis koju tund pärast naise tööleminekut. Ta einestab, peseb end ja heidab voodisse. Ta on viimased üheksa tundi jalul olnud, sest Petronius Brevis kuulub Vigilesi ehk Rooma Öövahtide ridadesse. Kattuvate tööaegade tõttu ei näe ta naist mõnikord nädal aega. Sellest ka naljad tema tütre kohta – naabrid spekuleerivad, kuidas ta eostati.

Praegu on Brevisel vahetuse lõpuni veel mitu pikka tundi. Tema rühmal on kaks eesmärki: kuigi vigiilid peavad pärast pimeduse saabumist korda hoidma, on nende peamiseks tööülesandeks siiski tulekahjude ennetamine. Lõppude lõpuks on vägivaldse joodiku, röövli või isegi mõrvari tekitatud kahju tühine võrreldes kas või keskmise põlengu laastamistöoga. Tule ärahoidmiseks on Rooma jagatud seitsmeks piirkonnaks. Brevis ja tema kolleegid teavad hästi, et just nende kohordi piirkonnas Regio II-s algas Rooma ajaloo suurim tulekahju.

See juhtus aastal 64. Circus Maximuse lähedal käänulistel tänavatel süttinud tuli kasvas lõõsaks, mida õnnestus talitseda alles kuus päeva hiljem. Selleks ajaks oli aga üle veerandi linnast täielikult hävinud.

Suur tulekahju

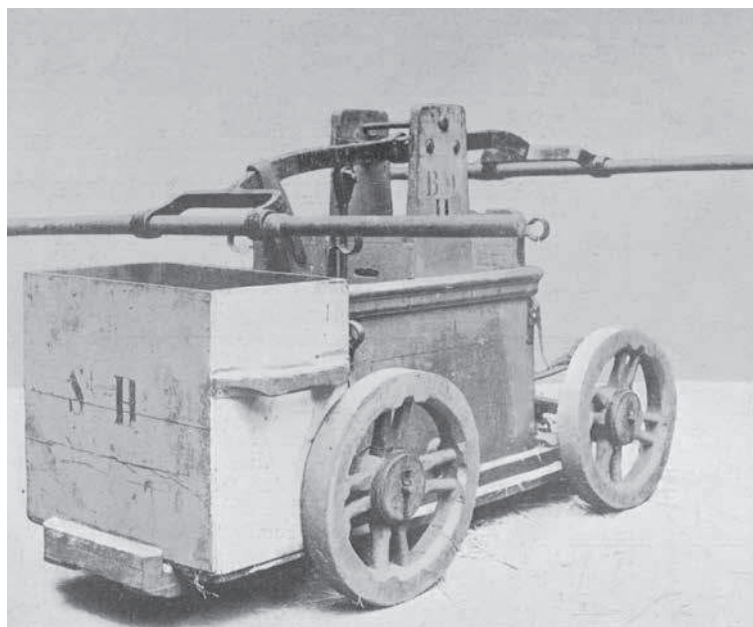
64. aasta 19. juuni palaval tuulisel suveõöl puhkes tulekahju ühes poodidest, mis ääristasid Circus Maximuse tänavapoolseid seinu. Ajaloolane Tacitus seletas hiljem: „Seal polnud müüridega piiratud villasid, kivist raiutud templeid ega mingeid muid takistusi, mis oleksid tule levikut piiranud.“

Väikese poisina oli Tacitus tulekahjule tunnistajaks ja kirjeldab seda isiklikust kogemusest: „Tänavad olid põgenikest umbes. Seal tunglesid paanikas karjuvad naised, sandid ja vanurid. Mehed hoolitsesid enda või teiste eest, mõned kandsid seljas haigeid või ootasid neid järele. Kui nad tagasi vaatasid, ründas [tuli] neid küljelt või eestpoolt. Mõnikord avastasid nad naaberlinnaossa jõudes, et seal oli olukord veel hullem kui eelmises.“

Paljud uskusid, et nii suurele põlengule pidi keegi kaasa aitama ja tekkisid kahtlused, et keiser Nero otsustas tulekahjuga chitustöödeks ruumi teha, et siis Rooma oma plaanide järgi üles ehitada.

Tänavakaupmeeste kiiruga kokku klopsitud letid, laokuurid ja paljude hoonete ülakorrused on puidust. Kuiv tulehakatis on nii tihedalt kokku pressitud, et pea kõik majad mõne teise-ga kokku puutuvad. Piisab vaid lohakast tulest välja karanud söetükist või hulkuvast rotist, kes tõukab ümber hooletusse jäetud õlilambi, et leegid Brevis ja tema rühma patrullitava tänava mõne minutiga vallutaksid.

Pole siis ime, et vahtkonnal on õigus sisse murda igasse kodusse, kus tuli võib olla kontrolli alt väljunud. Lisaks hooletute äride või majaomanike trahvimisele võivad vahimehed ka lihtsaid füüsilisi karistusi täide viia. Kuna tulekahju on ümbruskonnale nii ohtlik,

ROOMA TULETÖRJEVANKRI MUDEL. KANGIGA PUMBATI VETT

on „tulesüütaja“ roomlaste seas üks hullemaid solvanguid ja keegi ei tunne vigiilidele silma jäänud inimestele kaasa.

Kui tulekahju on avastatud, on rühmal selle tõrjumiseks ammu juurutatud eeskirjad. Kõigepealt evakueerivad nad ümberkaudsed hooned ja organiseerivad nende elanikest ämbriketi. Kõigis majapidamistes tuleb just sel eesmärgil hoida teatud hulka vett. Brevis ja tema mehed teavad minuti täpsusega, kui kaua läheb ämbriketil nende patrulli marsruudi igast punktist lähima purskkaevuni jõudmiseks. Üks õnnetu noorem patrullija on „tekimees“, kes kannab äädikaga immutatud tekke, millega väiksem tuli juba eos lämmatada. Kui tarvis peaks minema abivägesid, kutsutakse kohordi tuletõrjevanker. See pole uus leiutis: vigiilide

kasutatud masina eelkäijatega kustutati Egiptuses tuld juba sajandeid varem. Aleksandria suures raamatukogus töötanud Kreeka leiutaja (kelle nimi oli asjakohaselt Hero¹) kavandas esimese piisavalt võimsa pumba, millega saaks vett läbi vooliku ajada.

Igas vigiilide kohordis on spetsialistid. Nende sekka kuuluvad ka arstid, kes ravivad röövlite ohvriks langenuid või vigiile, kes mõne suurema pätikambaga kakeldes alla jäävad. Viga võib saada ka tulekahjus või põlevatest hoonetest välja hüpates (kuigi vigiilidel on ka „madratsimeeste“ rühm, kes püüab selliseid kukkumisi pehmemdada).

Kui tuletõrjevankrist ei piisa, kutsub vahtkond appi raske- relvad. Sajanditepikkuste sõdade ja piiramiste käigus on roomlased osavalt linnamüüre purustama õppinud. Ballistid, onagerid ja muud selleks otstarbeks kasutusele võetud piiramismasinad on veelgi tõhusamad, kui pöörata need Rooma tavaliste, see tähendab kergelt kokkuklopsitud korterelamute vastu. Suure tulekahju korral peab vahtkonna prefekt ruttu otsustama, kuhu tuletõke tekitada. Siis asuvad piiramismasinad tööle ja loovad tõkke kiire lammutustööga. Asjatundliku sihtimisega võib neljakorruselise maja märkimisväärselt kiiresti rusudeks muuta.

Kui hoone on kokku varisenud, on Brevis ja tema rühma ülesandeks ronida pikkade konksudega varisemisohtlikesse rusesse, et kõik tuleohtlik välja kiskuda. Seda tuleb teha kiiresti, sest lähenevad leegid sunnivad takka. See on ilmselgelt ohtlik töö, mis seletab Brevis ja tema rühma keevalisust hooletute tulesüütajate manitsemisel. (Ja on ütlematagi selge, et lammutatud korterelamute endised omanikud pole prefekti tuletõkke asukoha valikuga sugugi rahul).

Tulega kauplejad

Enne seda, kui keiser Augustus esimese sajandi alguses viigiilidele aluse pani, olid Rooma ainsad tuletõrjebraadid erakätes. Üks neist kuulus kinnisvaramagnaadile Licinius Crassusele. Tulekahju korral ilmus see eeskujulik kodanik sündmuskohale, tuletõrjujad kaasas, ja valmistus leeke kustutama – niipea, kui maja oli talle müüdud. Mida kauem eelmine omanik viivitas ja kauples, seda rohkem tuli kinnisvara väärtust kahandas.

„Ta ostis põlevaid maju ja nende naabermaju, mille omanikud hirmu ja kartuse tõttu võileivahinna eest müüsid. Niimoodi krabas ta [Crassus] endale suure osa Roomast.“

PLUTARCHOS „CRASSUSE ELU“ II

Praegu on öö aga rahulik ja tuules pole tunda vähimatki suitsuvinet. Brevis ja tema rühm lahkuvad Via Patricuselt. See on öösiti Rooma rahvarohkemaid tänavaid, sest seal asuvad paljud pealinna parimad bordellid. Varem samal õhtul pidid vigiilid tulnud teed tagasi tulema, et ajada minema riiakas noorte aristokraatide kamp, kelle pidu oli pärast bordellist väljaviskamist tänavale kolinud. Sellistel puhkudel on Brevisel kahju, et tema mehed kannavad vaid nuiasid, mitte mõõku, millega linnakohordid suuremate rahutuste ajal nii tõhusalt ja surmavalt tänavaid puhastavad.

Nüüd on kesköö möödas ja isegi öised daamid on otsustanud töö lõpetada. Tänavas põlevad akendes mõned üksikud lambid – bordellitöötajad on oma magamisruumidesse eraldunud. Just bordellide sulgemine on vigiilid öö jooksul kolmandat korda tänavale toonud.

Üks Rooma magistraat, üsna tähtis ja veel rohkem ennast täis härrasmees, oli lõpetanud pika õhtusöögi sõpradega Aventinuse mäel ja tahtis nüüd oma lemmikasutust külastada. Magistraadil polnud sugugi hea meel, kui ta avastas, et bordell on suletud ja et tema tavaline tüdruk ei kavatsegi teda nii hilja öösel lõbustada. Joobnud raevuhoos üritas magistraat jala- ja rusikahoopidega ust maha murda. Selle peale astus üks tüdrukutest teise korruse rõdule, võttis väikese petuuniapoti ja viskas selle lärmajale pähe. Lillepott tabas magistraati, kelle valu- ja raevukisa äratas vahtkonna tähelepanu.

„Ma olen kuruulne ediil Hostilius Mancinus,“ teatab vigastatu Brevisel ja tema meestele. „Mind on tänaval rünnatud.“

Ediil nõuab, et vigiilid murraksid majja sisse ja vahistaksid tema ründaja. Brevis tähendab mõrult, et lillepärj, millega magistraat peolt tuli, pidi lillepoti tabamust mõnevõrra pehmendama, aga ta on siiski sunnitud bordelli uksele taguma, kuni hirmunud *leno* (maadam) ta sisse laseb. Süüdlane osutub Mamila-nimeliseks tüdrukuks, kes istub nuuksudes oma voodil, kuni Brevis tema andmed kirja paneb. Tal tuleb kindlasti kohtu ette ilmuda, et oma tegusid seletada, aga Brevis on veendunud, et asjaolusid arvestades ei järgne mingit karistust.

Vigiilidel on siiski põhjust ediilile kaasa tunda. Rõdudelt kukkunud või visatud esemed on tänavale kõndijaile pidev oht.

Eriti öösiti, kui viskajad eeldavad, et tänav on tühi. Pole sugugi ebatavaline, et mõni rühmaliige naaseb kasarmusse palju aro-
maatsemana, sest mõni kodanik ei mallanud hommikuni oo-
data, et oma ööpott käimlasse tühjendada ja viskas selle sisu
lihtsalt aknast välja, märkamata mööduvat vahimeest.

*Nüüd aga vaata, mis ohte on mitmeid ootamas öösel:
kui suur hoonetel kõrgus on siin, kust kild tabab kukalt,
niipea kui mõni lõhkine pott peaks lendama aknast
alla; ta raskus ja hoog nii suur on, et kui kivi vastu
partsatab, jääb sest jälg. Võid saada kerglaseks peetud,
õnnetust kes ei aima, kui testament veel pole tehtud
ning lähed õhtuks külla: sel ööl sama palju on hukke
ootamas sind sinu teel, kui valvamas vallali aknaid.
Niisiis soovi ja sul vilets lootuseraasuke jäägu,
et rahul on nad, kui oma ööpottid kallavad välja.*

JUVENALIS „SATHIRID“ III

Vahimehed mööduvad Circus Maximusest ja pööravad lõu-
nasse, et patrullida Aventinuse künka idanõlva väikestel täna-
vatel. Päeval tasub siin ettevaatlik olla, sest sadama läheduses
muutub elu karmiks, isegi vastikuks ja sageli üürikeseks. Vigiilid
aga võivad siin pisut lõdvestuda. Kuna enamikul Ida-Aventinuse
inimestel pole eriti midagi, mis vääriks varastamist, liigub siin

vähem kurikaelu, ja sadamatöölised, kes hakkavad paar tundi pä-
rast keskööd laevu laadima, on loojanguks juba voodis. Tänavad
on kitsad, pimedad ja vaiksed.

Tänu vaikusele on lihtne orienteeruda, sest rühmast paremal
pool koondub kogu hommikuse tiptunni kära ja sagin ühele
tänavale. See kividega sillutatud tee viib Ostia väravast foorumi-
le. Tänavat ummistab pealtnäha lõputu vankrite rodu, härjad ja
vankrijuhid kisavad üksteise peale ja kakofooniale lisandub öli-
tamata rattatelgede krigin.

Hetkel näib kaos valjem ja lärmakam kitsaskohas, kus tee
kõrge Aqua Appia akvedukti võimsate kaarte alt läbi läheb.
Vaiksete ohetega saatusel alistudes võtavad vigiilid suuna mäest
alla, et uurida oma öö uusimat probleemi.

III HORA NOCTIS VII III
(01.00–02.00)

PLINDRIS VANKRIJUHT

Kes peale jõukate saaks Roomas und? See on kogu kaose juur. Vankriummikud kitsais tänavakäändudes ja vankrijuhtide sõnasõda, mis tekib seisakul, muudavad magamise võimatuks.

JUVENALIS „SATHRID“ III

Mercurius, Pluto ja Hekate on allilma jumalad (kreeka keeles *Khthonie*). Nagu igal aasta üheksandal ööl, pöördub Caius Vibius palves nende poole ja anub, et nad karistaksid Lex Municipalise autoreid kohutavate piinadega.

Lex Municipalis on Vibiuise suurim vihavaenlane. See seadus keelab ratassõidukitel päevavalguses linna siseneda, et vältida kitsaste tänavate ummistumist. Vibiuise jaoks aga lükkab eeskiri

ummikud lihtsalt öötundidele, sest tema ja nähtavasti ka kõik teised Latinumi vankrijuhitud üritavad kuuvalges linna sisse saada ja enne päikesetõusu lahkuda. See on pingeline aeg.

Kaheksal päeval üheksast on Vibius lihtne talupoeg, kes harib oma väikest seitsmeaakrist maalappi Roomast kagus, Via Appia kümnenda versteposti lähedal. Tema elu on rahulik, ehkki nõuab palju kõplamist ja lõputut lahingut nälkjatega kapsaste pärast. Vibius heidab voodisse loojangul ning tõuseb puhanuna ja rahulolevana esimese linnulauluga enne koitu. See on tema tavaline rutiin. Aga igal üheksandal päeval muundub Vibius morniks punasilmseks koletiseks, kes ronib oma härjavankrile ja valmistub Rooma sõitma.

Selle vaevuse põhjuseks on *nundinae*. Nagu nimigi ütleb, toimuvad need Rooma tänavalaadad igal üheksandal päeval. Kuigi Rooma koduperenaised saavad toidukraami alati *macella*dest (iga päev avatud siseturgudel), on kõigile teada, et *nundinae* kaubad on odavamad ja värskemad. Seetõttu, et saadused koristati taludes alles eelmisel päeval ja selle vedasid üleöö Rooma Vibiuise-sugused paljukannatanud vankrijuhitud.

Turul müüb kaupa Vibiuise vennanaine, kes elab Roomas. Tal on Aventinuse künka idanõlval Via Mercatusel müügielt ja hulk igapäevaseid kliente. Nad hindavad saaduste kvaliteeti, sest Vibius on tuntud ainult parimat sorti saagi poolest. Seda aitab kontrollida Vibiuise naine, kes lubab vankrile laadida ainult kõige etema kraami. Ta hoolitseb selle eest, et kehvemad redised ja muud köögiviljad läheksid sigade ette, kes talvise saturday ajal samuti linna reisivad, aga siis juba suitsusingi või peekonina.

Tänavalaadal teenitud sularaha kulub marjaks ära. Enamik asju, mida väiketalus vaja läheb, hangib Vibius naabritega kaubeldes, aga mõnede tööriistade, linaste riiete ja luksusasjade eest tuleb maksta müntides. Osa rahast tuleb professionaalsetelt kaupmeestelt. Mõned korrad aastas sõidavad nad oma vankrites kõik väiketalud läbi, ostavad saaki ja säästavad Vibiusist mitmest reisist pealinna. Nii käisid *lupinariii* roheliste ubade ja kikerherneste järel ja *peponarii* maksid head hinda melonite eest. *Fructarii* külaskäigud on sagedasemad, sest kirsid, virsikud ja õunad valmivad erinevatel aegadel. Aga kuigi niisugune mugavus on teretulnud, ei too kodus hulgimüüjatega kauplemine nii palju tulu kui vahetu suhtlus Rooma klientidega, nii et majanduslikel põhjustel tuleb Vibiusel siiski igal üheksandal päeval vanker täis laadida.

ROOMA VÄIKETALU

Juvenalis kirjutab oma sõbrale Persicusele:

Nüüd kuula, milline tuleb mu pidusöök, sest midagi pole toodud libaturult. Minu Tiburi talust tuleb priske tall, karja kõige õrnem loom. Ta pole veel iial rohtu sünnud ja tema soontes voolab rohkem piima kui verd. Pakun ka metsikut sparglit, mille rahukohtuniku naine pärast kudumist korjas.

Mul on isandate väärilisi mune, mis on mässitud kohevasse heina – serveerin neid koos kanadega, kes nad munesid. Ja leidub ka viinamarju, mis näivad kui äsja korjatud, ehkki on kuus kuud vanad. Sa saad ka pirne ... ja samas korvis värskelõhnalisi õunu, niisama häid kui Picenumis.

Tänane koorem on üsna tüüpiline. Punutud õlekorvides kapsad, mõned varajased porgandid (muidugi lillad, sest oranž porgand jõuab Euroopasse alles tuhande aasta pärast), puhastamata herned, porrulauk ja spargel. Vankril on ka kaksteist jänest, kes jäid piki köögiviljakaia serva üles pandud lõksudesse, ja korvitäis mune, eelmise *nundinum'*i ülejäägid. Vibiusel on kaasas ka Roomast kaugemal elavate väiketalunike toodang. Selleks on vähem rikkavad kaubad nagu erinevad juustud, meepotid ning koriandri-, peterselli-, rosmariini- ja tillikimbud. Kaugemate talunike jaoks on lihtsam need muulaga Vibiusesele tuua kui hakata ise vankri-ga Rooma sõitma. Väiksemat kasumit õigustab võimalus vältida reisi viimast ja kõige raskemat osa Rooma endani – Vibius ise mõistab seda hästi. Lisaks tuleb kasuks, et Vibiusel on kaks härga, mis on maja kõrval tema maavalduse kõige hinnalisem vara. Lisaks regulaarsetele Rooma-reisidele ja põllu kündmisele saab härgi vajadusel ka teistele maaomanikele laenata.

On üsna tõenäoline, et härgadele meeldib Rooma sõit sama vähe kui Vibiusesele – lõppude lõpuks tuleb neil ju vankrit vedada. Vanker on praktilise disaini meistriteos, mida kutsutakse *plastrum'*iks – Rooma-aegse maailma tavalisim raske kauba vedamise vahend. Nagu Vibius võib kibedusega tunnistada, pole vankri ehitusel silmas peetud ühtki luksust: see on lihtsalt madal tamelaudadest kast, eesotsas täiesti polsterdamata iste. Rattad on rohmakad puukettad, mille serva vasardatud rauaribad väldivad ainult osaliselt nende purunemist ettejuhtuvates aukudes. Kallimatel sõidukitel on olemas mingisugunegi vedrustus, enamikul taluvankritel aga mitte. Vibiusel ei jää pörutuse leevendamiseks muud üle kui tuharad pingule tõmmata.

Rattatelg väärib vaevu seda nime – see on vaid kahe liitsa puulaagriga kinnitatud teivas. Aga nii teljepuksid kui rattarummu sisekülge on rauaga ääristatud, et kulumist vähendada. Ratta ümber on mõned raudseibid, mis leevendavad hõõrumist, aga kuullaagrite puudumise tõttu peab Vibius teel Rooma tihti peatuma, et vankrilt maha hüpata ja vankri taha riputatud ämbrist peotäie rasvaga telge määrada. Seda määret valmistatakse searasvast või paksuks keedetud oliiviõlist. Igal juhul maksab rasv raha ja Vibius raatsib peotäiest loobuda ainult siis, kui näeb härgi ülearu pingutamas. Seni suhtub ta kaasliiklejate metallikriginateemalistesse kaebustesse ükskõikse põlgusega.

Hilisel pärastlõunal olid härjad üsna rahulikud, aga nagu Vibius oli saatusega leppinult arvanud, muutusid nad ärevamaks, kui vanker pimeduse saabudes linnale lähenes. Nagu enamik Rooma ratassõidukeid, on ka Vibius vanker mõeldud pehmel teeserval sõitmiseks, jättes kõva sillutise jalakäijatele. Aga linnavaravatele lähenedes nihkuvad hauad teele üha lähemale (Rooma ümbruse teeservad kubisevad neist, sest linna pole lubatud kedagi mätta). Härjad on rautamata ja kaeblevad valjusti, kui neid sunnitakse kõvadel tänavakividel kõndima. Kui kaitsmata kabjad väikestele kividele satuvad, sulandub nende pahane inin tee üleüldisse kakofooniasse.

Tänu pikaageelse kogemusele oskab Vibius saabuda tükk aega pärast loojangul väravatesse tekkivat järjekorda. Ta õnnitles end parajasti aeglase, aga üsna sujuva reisi eest, kui ta õnn keskööl pöördus. Nüüd silmitseb Vibius kasvava õõvaga liikumatut vankritepundart, mis ummistab ligipääsu Aqua Appia võlvkaartele. Eestpoolt kostvate hõigete, needuste ja kasutute nõuannete

koori järgi on selge, et mõnel vankril tuli ratas alt ja liiklus on peatunud, kuni probleem lahendatakse.

Vandudes haarab Vibius pika saarepuust ridva otsa kinnitatud piitsa järele, mida ta teel härgade peade ümbert kärbeste peletamiseks kasutas. Kärju laudadest küljed on just sellise olukorra puhuks punutisega kõrgemaks ehitatud. Vibius pöörab istmel ringi, kissitab hämaras tähevalguses silmi ja on valmis, kui esimene väike määrdunud käsi punutise külge klammerdub. Piits laksatab kõvasti vastu tänavalapse sõrmenukke ja isehakanud varas toob kuuldavale valukarje, millele järgneb väga ebalapselik roppuste valing.

See on üks põhjus, miks Vibius tuli Rooma vankriga. Primitiivsete telgede ja rohmakate rakmete tõttu ei saa härjad end kägistamata eriti suurt raskust vedada (ka hobuserangid leiutatakse alles mitu sajandit hiljem). Vibius võinuks sama koorma viie muula selga laduda ja palju mugavamalt Rooma jõuda. Aga peale vigiilide väheste teenuste ei valva Roomas keegi korda, ja üks mees, kelle viis muula kannavad lihtsasti müüdavat kaupa, jõuab öösel üle Aventinuse umbes sama hõlpsasti kui kullakotiti tassiv neidis. Öeldagu *plaustrum*'i kohta mida tahes, vähemalt on see väike ratastel kindlus. Ja juba niigi halvas tujus Vibius on vaba piitsaga müüre kaitsmas, nii et peagi lippavad jõnglased kergemat saaki otsima.

Jääb veel tõsisem oht, et mõni vanem pätikamp kasutab segadust ära ja sunnib vankri kõrvaltänavale, et seda seal rahulikult röövida. Sellistel puhkudel on kõigi vankriomanike huvides ohvriale appi tormata. Vibius palub jumalaid, et seda täna ei juhtuks, sest ehkki ta oleks tänavapiraatidega võitlemiseks moraalselt

kohustatud, teab ta, et jõmpsikad kasutaksid samal ajal võimalust ta paljaks varastada.

Kõik tunnevad kergendust, kui Aventinuselt laskub alla viigiilide rühm, et akvedukti jalamil tekkinud segadust uurida. Paar minutit pärast nende saabumist pääseb vankrite rodu jälle liikuma. Kui Vibiuse vanker kivikaare alt läbi sõidab, paneb ta tähele, et selgi korral olid vigiilid küll tõhusad, aga osavõtmatud. Katkise rattaga vanker on kõrvaltänavale külili keeratud ja selle meeleheitel omanik istub oma kauba keskel, lootes, et tema hädahüüded ulatuvad peagi mõne puusepa kõrvu.

Vaatepilt meenutab Vibiusele, et järgmises peatuspunktis tuleks kontrollida metallvardaid, mis tema vankri rattaid kinni hoiavad. Rataste ja telgede vaheline pöördejõud võib neid lõhkuda, painutada või logisema panna, mis on ratta või telje katastroofilise purunemise kõrval tavalisemaid rikkepõhjuseid. Tänu sellele ja varasemale vahejuhtumile on Vibius juba hiljaks jäänud. Veel üks viivitus tähendaks katastroofi.

Aga *nundinum*'i toimumispaik pole enam kaugel. Väike rida vankreid pöörab peavoolust kõrvale, et suunduda samale tänavalaadale, kuhu ka Vibius teel on. Pole mingi kokkusattumus, et nii paljud vankrid sõidavad samale turule, sest iga kaupleja valib oma lähenemisteele võimalikult lähedal asuva paiga. Roomast ida poole jäävad aiasaaduste müüjad otsivad kliente Esquilinuse künkalt, põhja poolt tulijad aga teenindavad Viminalise küngast. Keegi ei taha Rooma kitsastel tänavatel rohkem liigelda kui vaja, kuigi mõned teevad lisapingutusi, et jõuda Forum Holitoriumi, Rooma suurimale köögiviljaturule Palatinuse künka jalamil.

MOSAIK, MIS KUJUTAB KERGE KAHERATTALISE VANKRI LAADIMIST

NŌUANNE PŌLLUSAADUSTE MŪJALE

Oad istuta tugevasse pinnasesse, mis on tormide eest kaitstud, hiirehernes ja lambalääts aga jäta umbrohost võimalikult

kaugele. Läätsed võib istutada muidu viljatusse mulda. Otsi punakat värvi pinnast ja hoia see umbrohust pubas. Oder kasvab värskes mullas või sööti jäänud põllul. Kaalikad, nuikapsa seemned ja redised pane hästi väetatud või looduslikult viljakale pinnale.

CATO „DE AGRICULTURA“

Kuna Vibiusse *nundinum* asub Aventinusel, saab ta pärast vankriga Rooma sõitmist veel pisut äri ajada. Mõned vankrijuhid, kes hoolivad kasumist rohkem kui hügieenist, otsivad võimalusi laadida peale prügi, mida tagasiteel linnast välja viia. See võimaldab neil kauemaks Rooma jääda, sest prügivankritele Lex Municipaliise rangemad piirangud ei kehti. Vibiusse teine last on aga palju sanitaarsem.

Aventinuse künka jalamil voolab Tiberi jõgi. Jõe ja künkanõlva vahelisel alal laiub tohutu *emporium*, laohooned ja hulgi-müügiärid, kuhu saabuvad kaubad ülejäänud Rooma impeeriumist – need tuuakse parvedel ülesvoolu Rooma meresadamast Ostiast.

Kevadel sai läbi *mare clausum* („suletud meri“ ehk periood, mil teiste riikide laevadel on keelatud siia tulla) ja lisaks kaubalaevadele Hispaaniast, Kartaagost ja Bütsantsist on saabunud ka esimesed suured viljalaevad Aleksandriast. Need toovad kõrgelt hinnatud Egiptuse nisu, mis Rooma näljahädast päästab. Vili tuleb linnas laiali kanda, mis pakub vankriga mehele veel üht võimalust paar denaari teenida.

III HORA NOCTIS VIII III

(02.00–03.00)

PAGAR ASUB TÖÖLE

Pärast laadungi vahetamist ja Aventinuse nõlvast kahe kolmandiku jagu üles ronimist keerab vankrijuht oma härjad kõrvaltänavasse. See ei meenuta sugugi Rooma tavalist lärmakat kitsasteed, sest siitkaudu pääseb vaid pagar Misthrathiuse eluaseme taha. Erinevalt harilikust kõrvaltänavast on see siin sillutatud lapikute lubjakividega ja pealekauba piisavalt lai, et vanker raskusteta ära mahutada. See tänav on isegi valgustatud: kummalgi pool pagaritöökoja laia väravat põleb tõrvik. Hooviväravas seisab kärsitu ori, kes väriseb pisut, kuna ta tuunika on jaheda ööõhu jaoks liiga õhuke.

„Hiljaks jäid,“ süüdistab ta lähenevat vankrijuhti. Too vastab roppustest kubiseva jutustusega oma öistest katsumustest.